

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 8, 2011

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 331.69

В. В. Корнєєв,

д. е. н., професор, Інститут економіки та прогнозування НАН України, м. Київ

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ЇХ СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ.

Дана стаття присвячена питанням узагальнення теоретичних підходів та поглибленню змісту такого поняття, як "недержавні пенсійні фонди".

This article is devoted to the issues of generalization of theoretical approaches and deepening the content of such concept as "non-state pension funds".

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, недержавне пенсійне забезпечення.

Keywords: non-state pension fund, non-state pension system.

Постановка проблеми. Недержавні пенсійні фонди є активними суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення з високим інвестиційним потенціалом, результативність діяльності яких безпосередньо залежить від рівня розробки теоретичних засад їх побудови.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних аспектів функціонування недержавних пенсійних фондів зробили такі закордонні і вітчизняні вчені, як: І.А.Ахтарієв, М.Вінер, Ю.В.Вітка, Н.М.Внукова, В.В.Гордієнко, П.А.Гусєва, Р.М.Закиров, Ю.М.Коваленко, В.І.Міщенко, С.В.Наумєнкова, А.А. Пчелінцев, В.Д.Роїк, В.П.Ходаківська, О.В.Ярошенко та ін.

Разом з тим, віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних і закордонних вчених, слід зазначити, що теоретичні засади побудови НПФ ще суттєво відстають від вимог практики. Перш за все, це стосується єдиної точки зору щодо тлумачення поняття „недержавні пенсійні фонди“.

Метою наукової статті є узагальнення теоретичних підходів та поглиблення змісту такого поняття, як "недержавні пенсійні фонди".

Основні результати дослідження. За тлумаченням, наведеним у Фінансовому словнику, поняття „фонд“ (від лат. fundus – основа) має такі основні значення: по-перше, кошти чи матеріальні цінності, накопичувані з певною метою; по-друге, організація чи установа, що розпоряджається грошовим або матеріальним фондом, може функціонувати на громадських засадах, але обов'язково має бути юридичною особою [1].

Вітка Ю.В. застосовує подібний підхід до визначення дефініції „недержавний пенсійний фонд“, яка вважає, що НПФ – це: по-перше, „сукупність активів, що являють собою грошові кошти учасників, залучені у вигляді внесків на пенсійні рахунки, та які інвестуються для збільшення вартості активів з метою виплат пенсій учасникам“; по-друге, „юридична особа, що здійснює збирання та інвестування грошових коштів, призначених для виплати пенсій учасникам фонду, які досягли пенсійного віку“ [2]. До переваги першого підходу слід віднести те, що, розглядаючи НПФ як „сукупність активів“, автор уточнює: джерело формування активів – внески на пенсійні рахунки; напрямом використання активів – інвестування для збільшення вартості активів; мету накопичення активів – виплати пенсій учасникам фонду. Водночас Ю. Вітка зазначає, що активи НПФ „являють собою грошові кошти учасників“. Дійсно, відповідно до вітчизняного законодавства активи НПФ є власністю учасників. Тим не менше, як влучно відмічає М. Мних, відповідно до іноземної практики діяльності НПФ, право власності на пенсійні внески та інвестиційний дохід може належати вкладникам, учасникові або самому НПФ, залежно від умов пенсійного контракту [3].

Щодо переваг другого підходу до визначення сутності НПФ, то слід зазначити те, що автор виділяє основні завдання діяльності НПФ, такі як збирання внесків, інвестування активів і виплата пенсій. Водночас Ю.В.Вітка включає у визначення таку підставу для отримання пенсійних виплат з НПФ, як досягнення пенсійного віку. Слід зауважити, що в пенсійному контракті може бути обумовлено кілька таких підстав, зокрема: досягнення пенсійного віку, визнання інвалідом, медично підтверджений стан здоров'я (онкозахворювання, інсульт та ін.), виїзд на постійне проживання за межі України, смерть тощо. Ю. Вітка також сформулювала власне визначення поняття НПФ як „юридичної особи, створеної в організаційно-правовій формі невідприємницького товариства виключно з метою накопичення пенсійних активів і здійснення учасникам пенсійних виплат на підставі і в порядку, встановлених законом, та зобов'язану забезпечувати адміністрування, управління пенсійними активами та обслуговування пенсійних активів зберігачем“ [2]. Визначення враховує такі положення Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення“, як організаційно-правова форма НПФ, невідприємницьке товариство, а також виокремлення таких завдань діяльності НПФ, як адміністрування, управління активами та обслуговування активів зберігачем. Разом із тим Ю.В.Вітка зазначає, що пенсійні виплати учасникам НПФ здійснюються „на підставі і в порядку, встановлених законом“ [2]. На наш погляд, таке формулювання є не досить точним, оскільки підстави і порядок отримання пенсійних виплат учасником конкретизуються в пенсійному контракті в межах варіантів, передбачених законом.

Звертає на себе увагу думка А. Михайлова, який трактує НПФ як „юридичну особу, що має статус організації соціального забезпечення, яка створюється і функціонує винятково з метою накопичення пенсійних внесків учасників фонду (з подальшим управлінням і розміщенням пенсійних активів через довірених осіб в інтересах одержання інвестиційного доходу), а також здійснює виплати учасникам фонду при виникненні у них пенсійних підстав, на умовах і в розмірах, визначених пенсійними контрактами“ [4].

Тим не менше, з нашої точки зору, оскільки поняття соціального забезпечення значно ширше, аніж сфера недержавного пенсійного забезпечення (суб'єктами якої, зокрема, є НПФ), такий підхід до формулювання сутності НПФ є надто загальним. А. Михайлов також зазначає, що управління і розміщення пенсійних активів НПФ здійснюється через довірених осіб. По-перше, розміщення активів є складовою управління активами, тож, на наш погляд, його не потрібно виокремлювати. По-друге, залежно від положень законодавства конкретної країни, управління активами може здійснюватися як самим НПФ, так і делегованими ним особами. До того ж автор ототожнює поняття „вкладники“ та „учасники“ НПФ, оскільки пише про „пенсійні внески учасників“ та „виплати учасникам фонду“ [4]. Дійсно, фізична особа може бути одночасно вкладником і учасником НПФ, проте можлива й така ситуація, за якої пенсійні внески сплачує одна особа (вкладник), а пенсійні виплати отримує інша особа (учасник).

На наш погляд, вищезазначена відмінність між вкладниками та учасниками НПФ урахована у визначенні, яке наведено в Економічному словнику: НПФ – це „особлива організаційно-правова форма некомерційної організації соціального забезпечення, виключним видом діяльності якої є недержавне пенсійне забезпечення учасників фонду на основі договорів про недержавне пенсійне забезпечення населення з вкладниками фонду на користь учасників фонду“ [5]. Водночас у цьому визначенні відзначається, що НПФ є „особливою організаційно-правовою формою некомерційної організації“. Однак, за світовою практикою, НПФ можуть створюватися як у формі некомерційних організацій, так і у формі комерційних господарських товариств [8].

Звертає на себе увагу й підхід, згідно з яким НПФ визначається як „некомерційна або комерційна організація, яка акумулює грошові кошти вкладників і учасників з подальшою виплатою їм пожиттєвих, на визначений строк або разових пенсій“ [6]. Це формулювання відрізняється від інших тим, що в ньому уточнюються види пенсійних виплат із коштів НПФ.

Слід зазначити, що види пенсійних виплат можуть варіювати залежно від умов законодавства та конкретної пенсійної схеми, тож їх конкретизація є зайвою, оскільки безпосередньо не стосується сутності НПФ. Подібний недолік притаманний також визначенню НПФ, наведеному у Словнику з економіки та фінансів: НПФ – це „некомерційна фінансова організація, яка діє за заощаджувальною - накопичувальною схемою, коли розмір пенсії пропорційний накопиченій сумі, або

встановлений за принципом фіксованої виплати пенсії по досягненні клієнтом пенсійного віку” [7].

Існують й інші підходи щодо визначення цього поняття. Так, зокрема, тлумачний словник з інвестування пенсійних коштів зазначає, що НПФ – це „фонд, заснований для створення за рахунок регулярних внесків сукупності активів з метою інвестування їх для отримання довгострокового прибутку та фінансування пенсійного забезпечення застрахованих осіб” [9]. У цьому визначенні підкреслюється регулярність пенсійних внесків до НПФ, проте такі внески не обов'язково мають бути регулярними. Одним із варіантів сплати пенсійних внесків може бути одноразове внесення коштів на індивідуальний пенсійний рахунок із подальшим розміщенням їх на фінансовому ринку з метою накопичення інвестиційного прибутку (збитку). У визначенні також наявне протиріччя між словосполученнями “пенсійне забезпечення” і “застраховані особи” з огляду на те, що застраховані особи є суб'єктами пенсійного страхування, яке має низку суттєвих відмінностей від пенсійного забезпечення. Разом із тим, у визначенні відзначається мета інвестування коштів НПФ – отримання довгострокового прибутку, що важливо з точки зору забезпечення прийнятної інвестиційної доходності в умовах волатильного фінансового ринку.

Досліджуючи сутність поняття „капіталізований (накопичувальний) пенсійний фонд”, Н.Ковальова дійшла висновку, що це, по-перше, „об'єднання (пул) активів, що акумулюються за рахунок грошових надходжень на користь учасників фонду для інвестування з метою забезпечення таких осіб пенсійними виплатами”; по-друге, „юридично оформлений механізм, що забезпечує формування пенсійних накопичень (за рахунок пенсійних внесків та прибутку від інвестування пенсійних активів), а після настання пенсійного віку бенефіціара фонду або подій, що спричиняють втрату ним працездатності, – здійснення пенсійних виплат” [10].

М.Лазебна дає визначення дефініції НПФ як „соціально-захисний важіль (для підвищення матеріального забезпечення працівників після їх виходу на пенсію); механізм реалізації соціально-трудова відносин між працівником та роботодавцем (що пов'язано із мотивацією до створення НПФ або участі в ньому); система інституціональних інвесторів, що мають в розпорядженні інвестиційний ресурс” [11]. На наш погляд, такий підхід більше стосується соціально-економічного значення діяльності НПФ, аніж їх сутності.

Погляд на НПФ як на фінансову установу відображається у визначенні, наведеному у Фінансовому словнику: НПФ – це „спеціалізована фінансова установа, що займається мобілізацією та використанням коштів пенсійного призначення” [1]. Схожість відносин, які виникають у процесі недержавного пенсійного забезпечення між вкладниками, учасниками і НПФ з відносинами довірного управління, підкреслюється у визначенні, яке надано у Енциклопедичному довіднику „Пенсійне забезпечення”: НПФ – це „пенсійний траст, який є різновидом фінансового трасту, що засновується для управління грошовими фондами, з яких виплачуються пенсії співробітникам компанії” [12].

Слід також урахувати, що особливості функціонування НПФ у різних країнах значною мірою визначаються положеннями їхнього законодавства. Так, у Законі України „Про недержавне пенсійне забезпечення” від 09.07.2003 р. № 1057-IV НПФ визначається як: „юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду в порядку, визначеному законодавством” [13].

Підсумовуючи результати аналізу різних підходів до визначення сутності НПФ, зазначимо, що спектр думок щодо трактування цього поняття досить широкий: НПФ розглядається як сукупність активів; неприбуткова організація; комерційне товариство; організація соціального забезпечення; юридично оформлений механізм; соціально-захисний важіль; інститут фінансового захисту; спеціалізована фінансова установа; пенсійний траст тощо.

Перш ніж запропонувати власне тлумачення поняття “недержавні пенсійні фонди”, розглянемо їх сутність, мету та завдання у контексті закордонного досвіду і вітчизняної практики.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) є новими фінансовими інституціями для переважної більшості населення. Проте, в світі вони є одними з найбільш популярних засобів здійснення заощаджень, в тому числі на старість, на протипагу банківським депозитам та іноземній валюті.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) є елементом третього рівня нової пенсійної системи, що створюється в Україні.

Такі інституції надаватимуть послуги з недержавного пенсійного забезпечення, головною метою якого є забезпечення одержання людьми додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) є по суті об'єднанням коштів, що надходять до нього на користь майбутніх отримувачів пенсійних виплат – учасників такого фонду.

НПФ є юридичною особою (непідприємницьким товариством), яка має статус неприбуткової організації (тобто прибуток не розподіляється на користь засновників НПФ, а спрямовується на формування пенсійних активів).

Учасником НПФ може бути будь-яка фізична особа, – як громадяни України, так іноземці та особи без громадянства.

Особа, що сплачує кошти (що називаються пенсійними внесками) на користь учасника НПФ, є вкладником фонду.

Вкладниками будь-якого НПФ можуть бути: сам учасник особисто (тобто на свою користь), родичі учасника фонду (подружжя, батьки, діти); роботодавець, у якого працює учасник фонду, професійне об'єднання, членом якого є учасник фонду.

Гроші, що надходять до НПФ, інвестуються з метою отримання доходу та відповідного примноження суми пенсійних накопичень.

Кожний учасник НПФ є власником своїх пенсійних накопичень, що сформовані за рахунок пенсійних внесків, сплачених на його користь, та частини інвестиційного доходу, отриманого НПФ від інвестування.

Особа, що створюють НПФ, є його засновниками фонду. НПФ може бути створений одним засновником.

Рішення щодо управління НПФ приймають збори засновників (якщо НПФ створений кількома особами) або одноосібний засновник та рада фонду.

При цьому необхідно відмітити, що окремі автори [5;10] включають у визначення НПФ варіативні ознаки, які залежать від умов пенсійного законодавства конкретної країни та вибору пенсійної схеми вкладником, тож не стосуються внутрішньої, змістовної сутності НПФ. До таких варіативних ознак можна віднести організаційно-правову форму НПФ, право власності на пенсійні активи, види та умови отримання пенсійних виплат тощо.

На нашу думку, найголовнішим у сутності НПФ є мета й основні завдання його діяльності. Так, зокрема, метою діяльності НПФ є забезпечення надійного джерела доходу учасників фонду після їх виходу на пенсію, тобто вони, як інститути фінансового захисту і соціального забезпечення фактично продають їм фінансову безпеку (спокій, впевненість) на строк.

Щодо основних завдань діяльності НПФ, спрямованих на досягнення зазначеної мети, то до них можна віднести: збір та акумулювання пенсійних внесків; формування пенсійних активів шляхом розміщення акумульованих пенсійних внесків на фінансовому ринку; здійснення пенсійних виплат.

Важливо також визначити й функції, які виконують пенсійні фонди на сьогодні, адже перелік цих функцій змінювався із розвитком законодавства. До прийняття Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення” [13] НПФ в Україні утворювалися у вигляді однорівневої (унітарної) фінансової установи, в рамках якої виконувалися всі функції недержавного пенсійного забезпечення. Із прийняттям Закону України [13] країна перейшла до багаторівневої системи недержавного пенсійного забезпечення. У цій системі, поряд із НПФ, чільне місце займають установи, які надають послуги з недержавного пенсійного забезпечення і виконують частину функцій, що раніше виконувалися самим фондом. Тому на сьогодні, як зазначають дослідники, до функцій НПФ відносяться: забезпечення адміністрування пенсійних активів; забезпечення управління пенсійними активами [16].

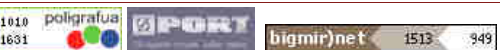
Водночас, як зазначалося нами раніше, для забезпечення надійності джерела доходу учасників НПФ важливою функцією НПФ є й убезпечення пенсійних коштів від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, тобто фінансовий захист і соціальне забезпечення учасників на строк.

Висновки та пропозиції. Отже, ми визначили, що поняття недержавного пенсійного фонду є досить широким та трактується різними науковцями по різному. З нашої точки зору, враховуючи все вищезазначене, недержавний пенсійний фонд – це юридична особа, створена відповідно до Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення” [13], яка має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення, фінансового захисту і інвестування пенсійних активів на користь учасників пенсійного фонду, а також здійснення їм пенсійних виплат у визначеному законодавством і пенсійними контрактами порядку.

Література.

- Загородній А. Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ, 2002. – 566 с.
- Вітка Ю.В. Недержавні пенсійні фонди: особливості цивільно-правового статусу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03[Текст] / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2008. – 16 с.
- Мных Н. В. Право собственности и варианты пенсионных схем[Текст] // Финансовые услуги. – 1997. – № 6; 1998. – № 1. – С. 10–15.
- Михайлов А. В. Недержавні пенсійні фонди: сьгоднішній погляд у майбутнє/ А. В. Михайлов, О. Й. Ткач. – К.: СПД Савчина, 2011. – 244 с.
- Экономический словарь / Ред. А. Н. Азрилян. – 2-е изд. – М.: Институт новой экономики, 2008. – 1152 с.
- Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б./ Современный экономический словарь. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
- Словарь по экономике и финансам // <http://slovari.yandex.ru/~книги/Экономика%20и%20финансы>.
- Науменкова С.В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. – К.: Знання, 2010. – 66 с.
- Тлумачний словник з інвестування пенсійних коштів[Текст]. – К.: Фінреп, 2010. – 190 с.
- Ковальова Н.М. Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності пенсійних фондів: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / НДЕІ М-ва економіки України. – К., 2005. – 18 с.
- Лазебна М.В. Організаційно-економічний механізм державного регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки та з питань європ. інтегр. України. – К., 2004. – 18 с.
- Пенсійне забезпечення: Енциклопедичний довідник [Текст] / Ред. В.В. Фещенко. – К.: Українське агентство фінансового розвитку, 2009. – 464 с. (127)
- Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України (від 09.07.2003 №1057-IV). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
- Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/abcpeople/abetka_npf/27614.html.

15. Корнєєв В.В. Фінансові інститути в системі недержавного пенсійного забезпечення // Український соціум: Науковий журнал. – 2006. – № 5. – С. 115–123.
16. Вітка Ю.В. Поняття недержавного пенсійного фонду, [Електронний ресурс]/Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/034.htm
Стаття надійшла до редакції 02.08.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"